

Folke Tersman
& Torbjörn Tännsjö

FOLK & VILJA

Ett försvar av demokratin i vår tid

fri tanke

INNEHÅLL

1. Nuet, hoten och lösningarna · 7
En inledning
2. Pnyx – rätt makts moder · 28
Den sköra skapelsens början
3. Metoden framför allt · 37
Vad är demokrati?
4. Demokratin och välfärden · 60
Alstrar folkstyre välstånd?
5. Frihet och jämlikhet · 76
Om fördelningens dilemman
6. Eliten, folket och föraktet · 97
Kritiken från ovan
7. När majoriteter hotar minoriteter · 125
Är demokratin farlig för normens avvikare?
8. Följa demokratiska beslut – en plikt? · 142
När lagbrott blir det rätta

9. Arbetet – demokratins nästa steg · 160

Den naturliga fördjupningen

10. Världsregering vs global anarki · 187

Demokratins framtid

Litteratur · 224

Register · 229

Nuet, hoten och lösningarna

Demokrati är en skör skapelse som bara funnits under två korta perioder i mänsklighetens historia. Och bara för delar av mänskligheten. Vad kan vi göra för att experimentet inte ska bli ännu en parentes?

I EN FOLKOMRÖSTNING om presidentposten 2007 i Syrien fick Bashar al-Assad drygt 97 procent av rösterna. Den typen av popularitet är han inte ensam om. Saddam Hussein fick 100 procent i ett val som hölls i Irak 2002, vilket också är den nivå kommunistpartiet i Sovjetunionen regelbundet lyckades uppnå. Bröderna Castro i Kuba tillhörde 99-procentklubben, liksom Kim Jong-il i Nordkorea. Exempelen är många och fortsätter att dyka upp. Turkmenistans president Berdimuhamedov blev omvald 2017. Han fick, liksom al-Assad, nöja sig med 97 procent.

Ingen seriös bedömare hade ens 2007 någon som helst tilltro till att valresultatet i Syrien avspeglade ett verkligt stöd för al-Assad, även om det åttaåriga inbördeskriget under 2010-talet givetvis ställer siffran i ett speciellt ljus. Snarare illustrerade resultatet en insikt som brukar tillskrivas Stalin; att det viktiga inte är vilka som röstar... utan vilka som räknar. Ett uttryck som på engelska blir mer kärnfullt: »It isn't the people who vote that count.«

Kunde man bortse från den sorgliga verklighet som ligger bakom det påstådda Stalin-citatet skulle man kanske skratta åt

det. Och man kan skatta sig lycklig över att leva i ett land där valförrättare och politiska institutioner i högre grad går att lita på, men innan man slår sig till ro med det konstaterandet kan det finnas anledning att tänka lite till. För även i länder som Sverige kan frågor ställas om hur verkligheten förhåller sig till den demokratiska självbilden.

Det senaste decenniets turbulens, i form av ett förändrat debattklimat och det ökande inflytandet hos högerpopulistiska rörelser, visar enligt många att demokratin är hotad, även i de stater som räknats som de tryggaste demokratierna. Tanken är att de värderingar och attityder som den vilar på håller på att undergrävas på bred front och ersättas av andra med rötter i mörkare ideologier och hållningar. Därmed har oron över att världen går i en riktning mot minskad respekt för mänskliga rättigheter, yttrande- och tryckfrihet och rättssäkerhet fogats till de andra rädslor som präglar nutiden, vid sidan om klimat-krisen och den globala upphettningen. En rädsla som fått extra bränsle genom att vissa regimer, som exempelvis de i Ungern och Polen, använt bekämpningen av Covid-19-pandemin under 2020 som ursäkt för att göra ytterligare begränsningar av medborgarnas frihet än de som redan tidigare genomförts.

Oron för demokratins framtid tycks vara välgrundad. Rapporter från många bedömare påvisar en aktuell trend mot ökat auktoritärt och mindre demokratiskt styre i många länder. De länder som går i motsatt riktning – sådana finns också – utgör undantagen som bekräftar regeln. Så här uttrycktes det exempelvis i rapporten »Democracy Facing Global Challenges« från Göteborgs universitet, som sammanfattar 2010-talets sista år så här:

Demokratiska tillbakagångar sker nu i fler länder än någonsin tidigare. Flertalet demokratier har visserligen en motstånds-

kraft gentemot utmaningar som finanskriser och spridningen av fejknyheter i sociala medier. Men vi visar i rapporten att regeringars manipulation av medierna tilltar och att rättsstaten, civilsamhället och även integriteten hos de allmänna valen undergrävs i en ökande takt.

Men, konstaterar forskarna, det finns också goda nyheter:

I Centralasien inträffade den första fredliga maktöverlämningen från en demokratiskt vald ledare till en annan i Kirgizistan. I Malaysia förlorade en auktoritär ledare överraskande valet trots manipulation av processen – vilket visar att val även i auktoritära system kan vara en förändringsfaktor. Pro-demokratiska rörelser har vidare lyckats mobilisera stora grupper av människor runt om i världen under såväl 2018 som 2019, exempelvis i Algeriet, Armenien, Slovakien och Sudan.

Tilltron till demokratin

Att fastställa hur djupt hotet mot demokratin verkligen går är en viktig uppgift. Men en annan angelägen fråga rör vad de oroande tendenserna beror på. Mängder av mer eller mindre överlappande förklaringar har förts fram. En del hänvisar till förändringar i hur människor får den information (eller pseudoinformation) de bygger sina åsikter på. De hänvisar till filterbubblor och nya medier, som Facebook och Twitter, och till de möjligheter till manipulation dessa medier skapar. Andra pekar på migrationsströmmarna, till exempel hösten 2015, och de konflikter och känslor de leder till.

Dessa faktorer har säkert viss betydelse, liksom många andra. Men vi tror att en långt viktigare omständighet, som på vissa